

Bátfai Erika

· Debreceni Egyetem, Egyetemi és Nemzetközi Könyvtár,
· Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen
· ebatfai@lib.unideb.hu

Fehér Péter

· Pannon Egyetem, Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kar,
· Magyar és Alkalmazott Nyelvtudományi Intézet, Veszprém
· feherp1@t-online.hu

OLVASSUNK! – DIGITÁLISAN ÉS/VAGY PAPÍRON?! PROBLÉMÁK A DIGITÁLIS SZÖVEGÉRTÉS KÖRÜL

*Let's Read! – Digitally and/or on Paper?! Issues on Digital
Text Comprehension*

*Čítajmo! – Digitalno i/ili na papiru?! Problemi oko razumevanja
digitalnih tekstova*

Hogyan változhat az olvasás szerepe az információs társadalomban? Az oktatásban egyre szélesebb körben nyerne teret a digitális szövegek, könyvek, tananyagok – a hagyományos, papír alapú tankönyvek helyett. Egyes szerzők (TARI 2010, 2011; GYARMATHY 2012) azt sugallják, hogy a fiatalok kevesebbet olvasnak hagyományos könyveket, ám ezt az internetes szövegekkel kompenzálják. Ezzel szemben a témakörben a közelmúltban végzett felmérések (például PISA 2012) és kutatások (Netgeneráció 2010, Netgeneráció 2012, MANGEL [2013] és mások tanulmányai) azt mutatják, hogy a diákok egyre kevesebbet olvasnak, és digitális szövegértésben nyújtott eredményeik komoly kívánnivalót hagynak maguk után.

Az előadás egy közelmúltban megkezdett hazai empirikus kutatás (FEHÉR–BÁTFAI 2015) első eredményeinek elemzését mutatja be. Kutatásunkban a hagyományos és a digitális olvasás különbségeit vizsgáltuk interjúk alkalmazásával.

Kulcsszavak: olvasás, digitális olvasás, digitális szövegértés, netgeneráció, e-könyvek, e-learning

BEVEZETÉS

Az olvasás évszázadok óta a tudás és az új ismeretek megszerzésének egyik legfontosabb formája. Napjainkban az e-learning, a közösségi hálózatok és az elektronikus könyvek széles körű elterjedése új horizontot nyitott az olvasás előtt (BESSENYEI 1998; FEHÉR 2011a; FEHÉR 2011b; FEHÉR 2012). A web2-es eszközök elterjedésének, az okostelefonok, táblagépek és az elektronikus könyvolvasók megjelenésének egyik fontos következménye az elektronikus szöveg- és multimédia-források soha nem látott mértékű bővülése. Napjainkra szinte minden könyv és a folyóiratok döntő többsége (nagy részük archív anyagai is) elektronikus formában elérhetővé vált, ezzel bizonyos mértékben háttérbe szorítva a hagyományos papírkönyveket és könyvtárakat. Ez a tény vitathatatlan hatást gyakorol az olvasási/tanulási szokásokra (FEHÉR 2012; FEHÉR 2014). Az olvasó fiatalok jelentős része közel annyi elektronikus szöveget olvas, mint papír alapút. Az elektronikus szövegek előretörésével megnövekedett érdeklődés az elektronikus dokumentumok iránt egyúttal számos kérdést, kételyt is felvet.

Mangen kutatásai (MANGEN 2012; MANGEN 2014) szerint az elektronikus szövegekre kevésbé emlékeznek az olvasók, mint a hagyományos papír alapúra (ezt erősíti meg FLOOD 2014). A fiúk szívesebben olvasnak elektronikus könyvolvasón, mint a lányok. Hasonló összefüggést talált a sokat olvasók és a keveset olvasók viszonylatában – előbbieket szívesebben használják az új eszközöket, ha olvasni szeretnének. Más kutatások szerint az elektronikus források használata hatékonyabb a diákok körében, mint a hagyományos tankönyvekből való tanulás (ROCKINSON-SZAPKIW és munkatársai, 2013). A hazai netgenerációs kutatások (Netgeneráció 2010, 2012) egyes eredményei arra utalnak, hogy nem minden tanuló részesíti előnyben az elektronikus „alapanyagokat” (FEHÉR–HORNYÁK 2010: 2011). A közelmúltban lezajlott (2010-es és 2012-es) PISA-felmérések azt mutatták, hogy a magyar tanulók nagyon gyengén teljesítettek az elektronikus szövegek olvasásával kapcsolatos felméréseken (LANNERT 2014).

A fentiekből látható, hogy az elektronikus szövegek olvasásával kapcsolatos kutatások alig néhány éves múltra tekinthetnek vissza, és kevés egyértelmű eredménnyel szolgáltak eddig. A kutatás aktualitását és fontosságát az alapoza meg, hogy napjainkra az oktatás különböző szintjeire egyre inkább beépülnek az elektronikus formában elérhető szövegek, e-könyvek és tananyagok (GOLDEN 2009). Az elemi iskolai szinten is világszerte (KIS–TÓTH–FÜLEP–RACSKÓ 2013; MANGEN és munkatársai 2014; ZHEN HEa és munkatársai, 2014; CORDERO és munkatársai 2015) vizsgálják az új technológiai vívmányok alkalmazásának eredményességét.

A KUTATÁS BEMUTATÁSA, MINTAVÁLASZTÁS

A 2015 tavaszán megkezdett kutatásunkban (részletesebben lásd FEHÉR–BÁTFAI 2015a; 2015b) azt vizsgáljuk, hogy milyen különbségek vannak a hagyományos papír alapú olvasás és az elektronikus szövegek olvasása között a tanulás szempontjából. A kutatásban elsősorban a következő kérdésekre szeretnénk választ kapni:

- Van-e lényeges különbség a képernyő, illetve a papír alapú tájékozódás, tanulás, ismeretszerzés között?
- Milyen szövegek olvasása lehet hatékonyabb elektronikus formában, és melyek papíron?
- Vannak-e olyan olvasók, akik számára egyik vagy másik mód a preferált?
- Milyen nemek közötti és életkori különbségeket lehet kimutatni az elektronikus olvasással kapcsolatos attitűdökben?
- Jegyzetelés: papíron vagy elektronikusan?

A kutatás első szakaszában interjúkat készítettünk olyan személyekkel, akik mind hagyományos, mind elektronikus formában nagyon aktívan, sokat olvasnak. Ezzel azt a célt szerettük volna elérni, hogy olyan szereplők szokásait vizsgálhassuk, akik viselkedésmintái meghatározók lehetnek a kutatás céljainak elérése szempontjából.

A kiválasztás szempontjai a következők voltak: 30 és 50 év közötti életkor, aktív olvasás és szellemi tevékenység hagyományos és elektronikus intenzív használatával (mindegyikük napi több órát tölt olvasással), idegen nyelvtudás, férfiak és nők vegyesen. Az interjúalanyok mindegyike diplomás, egy vagy több idegen nyelven beszél/olvas. Hatan PhD-fokozattal rendelkeznek, 3-an doktori tanulmányokat folytatnak, humán és reál végzettségük egyaránt megtalálhatók közöttük.

Az interjúk felvételében Bátfai Erika és Fehér Péter vett részt, a beszélgetések Skype-on történtek, és rögzítésre kerültek. A kódolást az interjúk felvevői végezték. A felvételek időpontja: 2015. június és október között. A kutatáshoz félig-strukturált interjúkat használtunk, amelyekben a kérdések témáját és sorrendjét előre meghatároztuk. Az interjúk időtartama 15–25 percet tett ki.

A mintában a nemek megoszlása: 9 nő, 8 férfi, az átlagéletkor 37,9 év. (Szórási 7,77; a legfiatalabb 25 éves, a legidősebb 51.)

AZ INTERJÚK EREDMÉNYEINEK RÖVID ÁTTEKINTÉSE

Az interjúk során a résztvevők nem csupán a szorosan vett kérdésekre válaszolhattak, hanem a témával kapcsolatos véleményüket is kifejezheték. Többségük élt ezzel a lehetőséggel, mert érdeklődőnek mutatkoztak a kutatás témája

íránt. Az interjúalanyok több eszközön is olvasnak, jelentős gyakorlattal rendelkeznek a témában.

A résztvevők egy-két fő kivételével több szakirodalmat olvasnak elektronikusan mint papíron, és általánosan igaz az is, hogy többet olvasnak az elektronikus szövegek megjelenése óta.

A résztvevők *számos előnyét* tudták felsorolni *az elektronikus formában történő olvasásnak*, néhány ezekből:

- az olvasnivalóhoz való hozzáférés könnyebb;
- a szépirodalom olvashatósága az elektronikus könyvolvasó eszközökön megegyezik vagy még kellemesebb mint papíron;
- egyes műveletek esetében könnyebb kezelhetőség jellemzi az elektronikus könyveket (többnyire a keresést említették).

A *hagyományos könyvek előnyei* közt az alábbiakat sorolták fel:

- vizuálisan jobban felidézhetőnek találják (ennek oka a rögzített oldalkép);
- tanuláshoz szinte minden válaszoló a hagyományos, papír alapú köteteket tartotta alkalmasabbnak (két-három fő preferálta az elektronikus dokumentumokból történő tanulást). Többen kiemelték, hogy ebben az esetben az elektronikus formátumú dokumentumot kinyomtatják.

A két formátum között általában nem tesznek különbséget, amelyen formátumban rendelkezésre áll, úgy olvassák el. Ha választhatnak, kevesebben vannak azok, akik inkább az elektronikus verziót preferálják. Kiemelik ugyanakkor, hogy áttekintésre az elektronikus verzió könnyebben használható. Az eszközök által kínált extra lehetőségeket kevesen használják, mindössze háromnegy fő jelezte, hogy elektronikusan is jegyzetel, vagy hangjegyzetet készít.

A kutatási eredmények részletes publikálása hamarosan várható.

ÖSSZEGZÉS

Az eddigi eredmények azt mutatják, hogy az olvasás elektronikus eszközökön és főként e-book-olvasón is egyre kényelmesebb, és számos előnnyel jár. Ennek ellenére az olvasók továbbra is a papír alapú könyveket és tananyagokat preferálják abban az esetben, ha tanulási célzattal kell nagyobb terjedelmű szövegeket olvasniuk. Ennek számos különböző oka lehet, ilyenek például a rendelkezésre álló szöveg formátuma, az elektronikus eszközökön való jegyzetelés korlátai, a hozzáférés korlátai és mások. Ugyanakkor az a hipotézisünk, hogy a kétféle olvasás közötti különbségek komolyabbak, ezért törekednünk kell ezek mélyebb megértésére.

A kutatás következő szakaszában a mostanival megegyező tematikájú interjúkat készítünk a netgenerációhoz tartozó korosztályba eső (15 és 25 év közötti) olvasókkal, és megvizsgáljuk, találunk-e kimutatható különbséget az eddigiekhez képest, amit esetleg az életkorbeli/generációs különbség okozhat.

IRODALOM

- ALTONEN, Mari–MANNONEN, Petri–NIEMINEN, Saija–NIEMINEN, Marko 2011. Usability and compatibility of e-book readers in an academic environment. *IFLA Journal*, 37. 1. pp. 16–27.
- ACKERMAN, Rakefet–LAUTERMAN, Tirza 2012. Taking reading comprehension exams on screen or on paper? A metacognitive analysis of learning texts under time pressure. *Computers in Human Behavior*, 28 5. 1816–1828. DOI:10.1016/j.chb.2012.04.023
- BESSENYEI István 1998. Képernyő, tanulási környezet, olvasás. *Új Pedagógiai Szemle*, 48. 10. 81–85.
- FEHÉR Péter–HORNYÁK Judit 2010. Mítosz vagy valóság? A Netgeneráció jellemzői Magyarországon = D. Molnár Éva–Kasik László (szerk.) 2010. *PÉK VIII. Pedagógiai Értékelési Konferencia: Program és tartalmi összefoglalók*. Szeged: SZTE BTK Neveléstudományi Doktori Iskola, 90.
- FEHÉR Péter–HORNYÁK Judit 2011. 8 óra pihenés, 8 óra szórakozás, avagy a Netgeneráció 2010 kutatás tapasztalatai = Ollé János (szerk.): *III. Oktatás-informatikai Konferencia*. Tanulmánykötet. Budapest: ELTE, Eötvös Kiadó, 101–109.
- FEHÉR Péter 2011a. „Kindle ante portas!”, vagy az elektronikus könyv olvasók forradalma. = Nagy Attila–Imre Angéla–Köntös Nelli (szerk.): *Az olvasás esszétantárgyi feladat*. Szombathely: Savaria University Press, 165–169.
- FEHÉR Péter 2011b. Az olvasás új élménye – mit kínál egy e-könyv olvasó? = Ollé János (szerk.): *III. Oktatás-informatikai Konferencia*. Tanulmánykötet. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 19.
- FEHÉR Péter 2012. E-tanulás és az elektronikus könyv olvasók esélyei. = Ollé János (szerk.): *4. Oktatás-informatikai konferencia: Tanulmánykötet*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 23.
- FEHÉR Péter 2014. A Netgeneráció és e-learning – a Netgeneráció elektronikus tanulási szokásainak elemzése. = Buda András (szerk.): *Oktatás és nevelés – gyakorlat és tudomány*. Debrecen: Debreceni Egyetem Neveléstudományok Intézete, 307.
- FEHÉR Péter–BÁTFAI Erika 2015a. Hatékony-e az e-olvasás? – gondolatok egy kutatás kapcsán. = Námesztovszki Zsolt–Vinkó Attila (szerk.): *21. Multimédia az oktatásban és 2. IKT az oktatásban konferencia – 21. Naučna konferencija „Multimediji u obrazovanju” i 2. Naučna konferencija „IKT u obrazovanju”*. Szabadka: Újvidéki Egyetem, Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, 226–228.
- FEHÉR Péter–BÁTFAI Erika 2015b. E-tankönyv vagy hagyományos? Az e-könyvek és elektronikus tananyagok lehetséges hatásai az olvasásra és tanulásra. = *XVII. Pszicholingvisztikai Nyári Egyetem – 17th Summer School of Psycholinguistics, Programfüzet és absztraktok*. Balatonalmádi–Veszprém: Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kar, 39–40.

- FLOOD, Alison 2014. Readers absorb less on Kindles than on paper, study finds. <http://www.theguardian.com/books/2014/aug/19/readers-absorb-less-kindles-paper-study-plot-ereader-digitisation>
- GOLDEN Dániel 2009. Az elektronikus olvasás mintázatai. *Információs társadalom*, 9. 3. 85–93.
- KIS-TÓTH Lajos–FÜLEP Ádám–RACSKÓ Réka 2013. E-papír kísérletek a hazai közoktatásban. *Neveléstudomány*, 1. 1. 107–123.
- LANNERT Judit 2014. A magyar tanulók digitális írástudása a 2012-es PISA adatok alapján. *Oktatás-Informatika*, 2. sz. 5–18.
- MANGEN, Anne–TVEIT, Åse Kristine 2014. A joker in the class: Teenager readers' attitudes and preferences to reading on different devices, *Library and Information Science Research*, 36. 3–4. 179–184.
- MANGEN, Anne–WALGERMO, Bente R–BRØNNICK, Kolbjørn 2012. Reading linear texts on paper versus computer screen: Effects on reading comprehension. *International Journal on Education Research*, 58. 61–68. DOI:10.1016/j.ijer.2012.12.002
- ROCKINSON-SZAPKIW, Amanda J.–COURDUFF, Jennifer–CARTER, Kimberly–BENNETT, David 2013. Electronic versus traditional print textbooks: A comparison study on the influence of university students' learning. *Computers & Education*, 63 259–266. DOI:10.1016/j.compedu.2012. 11. 022
- ZHEN HEA-Shanshan Shao-Jie Zhou-Juntao Ke-Rui Kong-Shengnan Guo-Jiajia Zhang-Ranran Song 2014. Does long time spending on the electronic devices affect the reading abilities? A cross-sectional study among Chinese school-aged children. *Research in Developmental Disabilities*, 35 12. 3645–3654. DOI:10.1016/j.ridd.2014. 08. 037

Let's Read! – Digitally and/or on Paper?! Issues on Digital Text Comprehension

How can the role of reading change in information society? In present-time education, digital texts, e-books and learning materials are increasingly gaining space – replacing classical printed textbooks. Some authors (TARI 2010, 2011; GYARMATHY 2012) claim that young people are reading paper editions of books to a lesser degree, although they are substituted with texts on the internet. However, surveys (e.g. PISA 2012) and research (Netgeneráció 2010, Netgeneráció 2012, MANGEL (2013) and by others) recently carried out on this topic have shown that students do tend to read less, and their comprehension of digital texts leaves significantly more to be desired.

The lecture presents the draft analysis of a recently launched empirical research in Hungary (FEHÉR–BÁTFAI 2015). This interview-based research deals with the differences between classical and digital reading.

Key words: reading, digital reading, digital text comprehension, net generation, e-books, e-learning

Čitajmo! – Digitalno i/ili na papiru?! Problemi oko razumevanja digitalnih tekstova

Na koji način može da se menja uloga čitanja u informatičkom društvu? U obrazovanju u sve širem krugu dobijaju prostor digitalni tekstovi, knjige, gradivo – umesto udžbenika u tradicionalnom obliku, na papirnoj osnovi. Neki autori (TARI 2000, 2011; GYARMATHY 2012) sugerišu da mladi manje čitaju tradicionalne knjige, međutim oni to kompenzuju tekstovima sa interneta. Suprotno od toga, provere vršene u krugu problematike (na primer PISA 2012) i istraživanja na tom polju (Netgeneráció 2010, Netgeneráció 2012, MANGEL 2013, i druge studije) pokazuju da đaci sve manje čitaju, a njihovi rezultati koje su postigli u domenu razumevanju digitalnih tekstova ukazuju na ozbiljne nedostatke na tom polju.

Predavanje predstavlja prve rezultate jednog nedavno započetog empirijskog istraživanja u Mađarskoj (FEHÉR–BÁTFAI 2015). U istraživanju smo posmatrali razlike između tradicionalnog i digitalnog čitanja pomoću metode intervjuisanja.

Ključne reči: čitanje, digitalno čitanje, razumevanje digitalnih tekstova, net generacija, e-knjige, e-učenje

Beérkezés időpontja: 2015. 10. 27.

Közlésre elfogadva: 2015. 10. 30.